

הריון

א. הגדרת המושג

הריון הוא המצב, שבו נתונה האשה הנושאת בקרבה עובר¹. מצב זה נקרא גם 'הרון'². האשה במצב כזה נקראת במקרא בשם הרה³, או מלאה⁴. המושג 'הריון' הוא בגימטריה מאתים שבעים ואחד, שהוא משך הריון ממוצע⁵, וייתכן, עוד שהוא מלשון הר, כיוון שכריסה גדול ובולט. 'בית הריון' הוא רחם האשה, מקום שבו מתפתח העובר⁶.

באופן מושאל משמש המושג הריון לתכנון ויצירה מחשבתית, לרוב במונח שלילי⁷. יש שמושג ההריון משמש ללידה⁸.

בלשון חז"ל נקראת האשה ההרה בשם מעוברת, או עוברת, על שם העובר שהיא נושאת בקרבה.

באופן מושאל משמש המושג עיבור למצבים אחרים, שיש בהם תוספת למצב הבסיסי, כגון שנה, חודש מעובר, עיבורה של עיר⁹. כמו כן משמש המושג עיבור באופן מושאל במונח של שינוי צורה¹⁰, כנראה בגלל העובדה שאשה מעוברת צורתה משתנה.

בערך זה יידונו ההיבטים הנוגעים

להריון, ולדיני האשה המעוברת. נושאים הקשורים בפוריות, בעקרות, במניעת הריון, בהפלה ובעובר – נידונים בערכיהם.

ב. רקע מדעי

ההריון מתחיל לאחר השתרשות הביצית המופרית בדופן הרחם, ומסתיים בלידה או בהפלה.

מערכת הורמונלית – התהוות ההריון לאחר ההשרשה וקיומו התקין, מותנה בהסדר מדויק של מערכת הורמונלית מורכבת. הביצית המופרית גורמת לקיומו של הגופיף הצהוב בשחלה, שנוצר מהביצית האחרון, ומתקיים 3-4 חודשים עד להתפתחותה של השליה. הגופיף הצהוב מפריש את ההורמון פרוגסטרון, אשר מכשיר את רירת הרחם לקבלת הביצית המופרית, ולהמשך התפתחות העובר. השליה מתחילה להפריש את ההורמונים אסטרוגן ופרוגסטרון בכמויות הולכות וגדלות, לא יאוחר מהיום ה-60 מתחילת ההריון, ובהדרגה לוקחת את מקומו של הגופיף הצהוב שבשחלה, בהפרשת ההורמונים המקיימים את ההריון. ההורמון הגונדוטרופיני הכוריוני¹¹, המיוצר על ידי סיסה השליה, מתחיל להיות מופרש בשתן האשה המעוברת מאמצע החודש הראשון להריון, מגיע לשיא במשך החודש השלישי להריון, ומאז יורדת בהדרגה

[1] הושע ט יא; רות ד יג. [2] בראשית ג טז. [3] שמות כא כב; ישעיה כו יז, ועוד. [4] רות א כא. וראה במדרש רבה ובא"ע שם. [5] נידה לח ב. וראה להלן בחלק המדעי. [6] ערכין ז א. וראה ע' רחם. [7] כגון הרה עמל וילד און (איוב טו לה); וחבל און והרה עמל (תהילים ז טו), ועוד. [8] ראה א"ע ורמב"ן איוב ג ב; רד"ק ס' השרשים שרש הרה. [9] משנה נדרים ז ה. וראה עירובין נג א, שאמנם שורש אחד להם. [10] משנה פסחים ז ט. [11] Human

[1] הושע ט יא; רות ד יג. [2] בראשית ג טז. [3] שמות כא כב; ישעיה כו יז, ועוד. [4] רות א כא. וראה במדרש רבה ובא"ע שם. [5] נידה לח ב. וראה להלן בחלק המדעי. [6] ערכין ז א. וראה ע' רחם. [7] כגון הרה עמל וילד און

כמות ההפרשה שלו. ההנחה היא שתפקידו של הורמון זה הוא להגביר את פעילות הגופיף הצהוב, אשר אחראי, כאמור, להפרשת ההורמון המקיים את ההריון.

מתחילת הווסת, היא משך ההריון 280 יום, שהם 40 שבועות. ב-1:42 לידות משך ההריון הוא 298 יום, שהם 42.5 שבועות; ב-1:740 לידות משך ההריון הוא 307 יום, שהם כ-44 שבועות; ב-1:31,000 לידות משך ההריון הוא 315 יום, שהם 45 שבועות; וב-1:3,400,000 משך ההריון הוא 324 יום, שהם כ-46 שבועות¹². לעומת זאת, יכול הריון להסתיים מוקדם יותר, אם בהפלה של עובר מת, או בלידה מוקדמת של פג. בימינו נחשב גיל הריון של 24 שבועות, היינו 168 יום, כגבול החיים החוץ-רחמיים, אם כי תוארו מקרים של יילודים צעירים יותר שנותרו בחיים¹³.

הפעלת הלידה — שאלה מופלאה מבחינה מדעית, שטרם מצאה פתרון מניח את הדעת, היא: כיצד נקבע סוף ההריון, ותחילת תהליך הלידה? מהו הגורם או הגורמים המפעילים את מנגנוני הלידה דווקא בתאריך מוגדר ומסויים בכל אשה? אין זה אלא בבחינת 'עושה גדולות עד אין חקר ונפלאות עד אין מספר'¹⁴.

אבחנת ההריון נעשית לאחר הופעת סימנים קליניים, כגון היעדר הווסת בזמן הצפוי, הגדלת הבטן, תנועות העובר, הקאות חוזרות. במקביל ניתן לבצע מספר מבחנים מעבדתיים הקובעים בוודאות את ההריון. מבחנים אלו מבוססים בעיקר על מדידת רמת ההורמון הגונדוטרופיני

ההריון מפטיק את מחזורי השחלה והרחם. בהשפעת השינויים ההורמונליים נמנע הביוץ בתקופת ההריון, ועל כן אין אפשרות שהאשה תחזור ותתעבר בזמן הריון. קיומה המתמיד של רירית הרחם מונע את הופעת הווסת.

שינויים גופניים באשה ההרה — במשך ההריון הולך הרחם וגדל במידה עצומה. נפח חללו גדל מ-4-5 סמ"ק עד 5-6 ליטר, ומשקלו עולה מ-50 גר' עד ל-1 ק"ג. במקביל חלים שינויים שונים בגוף האשה — היא עולה במשקלה בתוספת של 5-12 ק"ג, העצמות מתעבות, והשיער מתרבה. גם בלוטות ההפרשה הפנימית גדלות בנפח ובתיפקוד. בלוטות החלב בשדיים גדלות, וגורמות להכפלת נפח השדיים. כמו כן מופיעים שינויים בפיגמנטציה של העור.

משך ההריון — ההריון התקין נמשך בממוצע 266 יום מעת ההפריה. אכן, החישוב של ההריון בימינו נעשה מהיום הראשון של הווסת האחרון, שהוא תאריך בולט וקל לאיתור, אף על פי שאיננו מייצג את גיל העובר. לפיכך, באשה שמחזוריה נמשך 28 יום, והביוץ חל ביום ה-14

לידת ילד חי 47 שבועות אחרי הזרעה מלאכותית, אך לא הביא מקור לכך. [13] ראה ע' ילוד, ברקע המדעי. [14] איוב ט ט. וראה בע' לדה, על המנגנונים ההורמונליים הפועלים

H.D. [12]. Chorionic Gonadotropin = HCG Krause, *Illegitimacy: Law and Social Policy*, New York, 1971, p. 143, n. 63. וראה בנשמת אברהם חאבהע"ז סי' ד אות ב, שצוין מקרה של

המיוצר על ידי העובר בתחילת ההריון. גילוי בשנתן האשה מהווה הוכחה לקיום ההריון בשלב מוקדם. בעבר היו המבחנים מבוססים על הזרקת שתן האשה הנבדקת לארנבת או לצפרדע, כדי לגלות כעבור מספר ימים אם חל ביוץ בחית הנסיון¹⁵. שיטות אלו היו מסורבלות ומסובכות, וכיום ניתן לבצען בשיטות רדיו-אימונולוגיות נוחות ומהירות.

דחיה חיסונית – חידה מדעית, שטרם מצאה פתרון מלא, היא השאלה מדוע אין העובר נדחה מהרחם, ככל גוף זר, שכן הוא מכיל גם אנטיגנים אבהיים, שהם זרים למערכת החיסונית של האם? ההנחה היא, שקיימות מולקולות מיוחדות בקרומי השלייה, אשר מגינות על העובר¹⁶.

הריון בנשים מבוגרות – בשנים האחרונות ישנה מגמה עולמית של עלייה בשכיחות ההריונות של נשים מבוגרות. לפי אחד המחקרים חלה עליה של 83% בלידה ראשונה של נשים בין הגילים 35-39 בשלהי המאה ה-20¹⁷. הריונות של נשים מבוגרות (בדרך כלל הכוונה לנשים מעל גיל 35 שנים) כרוכות בסיכונים וסיכוכים רבים יותר בהשוואה לנשים צעירות: שיעור הפלה גבוה יותר, דימומים בשליש השלישי עקב בעיות שילייתיות, יתר לחץ דם ורעלת הריון, סוכרת הריונית¹⁸. כמו כן ישנה עלייה בשכיחות המומים והפגיעות הכרומוזומליות בעובר,

בעת תהליך הלידה. [15] אלו המבחנים על שם אשהיים-צונדק, פרידמן ודומיהם. [16] ראה Editorial, *Lancet* 2:538, 1990. וראה עוד סיכום תיאוריות שונות להסבר העובדה שאין העובר נדחה מבחינה חיסונית – V. Toder, et

ועליה בשכיחות בעיות סב-לידתיות של היילוד, כולל תמותת יילודים¹⁹.

מעקב הריון – מטרת המיילדות המודרנית היא להביא ללידת ילד בריא לאם בריאה. על מנת להשיג מטרה זו מקיימות מערכות הבריאות מעקב הריוני מסודר, עם ייעוץ הריוני טרום-לידתי לרפואה מונעת מוגדרת ומותאמת. זה כולל בדיקות מסודרות של האשה המעוברת, כגון משקל, לחץ-דם, בדיקות דם ושתן שגרתיות, והתייחסות למחלות כרוניות או חריפות של האשה המעוברת. כמו כן נעשה מעקב מסודר ביחס להתפתחות העובר באמצעות בדיקות אולטראסאונד עוברי, בדיקות דם אמהי לאיתור מומים של העובר ובדיקות מי שפיר בהתאם להוריות מתאימות.

על תהליכי ההפריה הקודמים להשרשה – ראה ערך פוריות, וערך הפריה חוץ-גופית.

על התפתחות העובר, השפיר, השליה – ראה ערך עֶבֶר.

מניעת הריון – ראה ערכו.

ג. ההריון בחז"ל ובפוסקים

הפלא שבהריון – ההריון הוא פלא, שכן לא כמידת הקב"ה מידת בשר ודם,

J.P. [17] al, *Isr J Med Sci* 30:922, 1994
Hansen, *Obstet Gynecol Survey* 41:726, 1986. [18] ראה נתונים על כך במאמרה של ח. קטן, אסיא, נו-נח, תשנ"ז, עמ' 92 ואילך. Cunningham FG and Leveno KJ, *N* [19]

רואה, מה הקב"ה עושה, מסלקו למעלה לדדיה ועושה חלב, כדי שיצא הוולד, ויהיה לו מזון לאכול²⁷.

משך ההריון על פי חז"ל הוא 271-273 יום²⁸, או 271-274 יום²⁹. חישוב זה הוא מיום הביאה, היינו מיום ההפריה ויצירת העובר, שהוא משך ההריון האמיתי. החישוב המקובל ברפואה כיום מבוסס על איחור בתחילת הספירה בכ-14 יום, שכן החישוב כיום מתחיל מהיום הראשון של הווסת האחרון. לפיכך, משך ההריון על פי חז"ל, לפי החישוב המקובל בימינו, הוא 285-287 יום³⁰.

חסידים ראשונים לא היו משמשים מיטותיהם אלא מיום הרביעי בשבוע ואילך, שלא יבואו נשותיהם לידי חילול שבת³¹.

כיום רגילות היא ללדת אפילו יותר מרע"א יום, לתוך החודש העשירי³². לעתים נדירות היו הריונות ארוכים יותר, כך שחז"ל הסכימו לאפשרות של הריון למשך שנים עשר חודש³³, ויש שהעידו

מידת בשר ודם נותן חפץ בחמת צרורה ופיה למעלה, ספק משתמר ספק אין משתמר, ואילו הקב"ה צר העובר במעי אשה פתוחה ופיה למטה ומשתמר²⁰.

המלאך הממונה – אותו מלאך הממונה על ההריון לילה שמו²¹.

צער ההריון – ההריון הוא צער לאשה, מעת שנתקלה חוה²², אך עצם הכניסה להריון הוא שלא בצער²³. רק צדקניות ניצלות מקללת חוה²³.

שינויים גופניים – בזמן שהאשה מתעברת ראשה כבד עליה, איברים כבדים עליה, ודמיה מסולקים²⁴, ובזמן שהאשה מקבלת הריון היא מתעברת ומתועבת, ונשתנה זיוה²⁵, ופניה מכוערות ומוריקות כל שלושה חדשים הראשונים²⁶. אולי הכוונה לכתמי העור המופיעים לפעמים בתחילת ההריון, אשר משנים את מראה הפנים וצבעם.

דם/חלב – כל תשעה חדשים שאין האשה רואה דם בהריון, בדין שתהא

שו"ת מהר"ם מינץ סי' ט; שו"ת מעיל צדקה סי' א; בכור שור בחידושו לנידה לח א; במדבר רבה יח יז – הריון בגימטריא 271. וראה עוד בא"ע על שמות ב ב, בחשבון ההריונות השונים. [30] ראה לעיל בחלק המדעי. [31] נידה לח א-ב. וראה מאירי נידה יח א; הג' מהר"ץ חיות נידה לח ב; תויו"ט כתובות ה ו; תו"ש, בשלח, מילואים עמ' שיו; תורת היולדת, מהדו' ב, עמ' ט. [32] ב"י אבהע"ז סוסי' קעח; ח"מ אבהע"ז סי' ד סקי"א; ערוה"ש אבהע"ז ד כב. וראה באוצה"פ סי' ד סקנ"א. [33] יבמות פ ב; ע"ז לה א. וכן נפסק ברמב"ם אישות טו ד, שם איסורי ביאה טו יט, ובטושו"ע אבהע"ז ד יד, שאין עובר

Engl J Med 333:1002, 1995. [20] נידה לא א. וראה עוד בויקרא רבה יד ג. [21] נידה טו ב; תנחומא, פקודי ג. [22] עירובין ק ב, שם נלמד הדבר מהמילה 'הרונג' בראשית ג טו, בעוד שבבראשית רבה כ טו, הדבר נלמד מהמילה 'עצבונג' שבאותו פסוק. וראה העמק דבר על הפסוק, שכאשר יש צער גידול בנים קודם, הרי שההריון הבא אף קשה יותר. [23] סוטה יב א. [24] נידה ט א. [25] שהש"ר ב לא. [26] אבודר"ג ח. [27] ויקרא רבה יד ג. וראה עוד בע' הנקה הע' 36 ואילך. [28] נידה לח א-ב. [29] ירושלמי יבמות ד יא; ירושלמי נידה א ג. וראה עוד בשו"ת התשב"ץ ח"ב סי' קא-קב;

חמשה חדשים; בהמה גסה טהורה תשעה חדשים; בהמה גסה טמאה שנים עשר חודש; הזאב, הארי, הדוב, הנמר, הברדלס⁴², הפיל, הקוף, הקיפוף⁴³ שלוש שנים; נחש שבע שנים; אפעה שבעים שנה. אמנם לפי הידוע לנו כיום, משך ההריון של בעלי החיים השונים שנימנו כאן הוא כדלקמן: השועל המצוי – 50-56 יום; חתול, כלב, זאב – 60-65 יום; נמר – 92-94 יום; אריה – 100-110 יום; חזיר – 135-150 יום; עז וכבש – 147-180 יום; פרה – 280 יום; פיל – 19-22 חודש; דוב – 8-10 חודשים. נקבות הנחשים מסוגלות להטיל ביצים מופרות מספר שנים לאחר ההזדווגות, אך לא ידוע על שבעים שנה⁴⁴.

גילאי נשים בהריון – הריון בגיל צעיר מוזכר על ידי חז"ל ביחס לכת שבע

אפילו על ט"ו חודש³⁴. אמנם יש מי שכתב, שזה בתכלית הזרות שישתהה עובר זמן כה רב, אלא שכאשר יש לאשה חזקת כשרות, אין תולים שזנתה, אלא תולים בבעלה, אפילו על צד הזרות³⁵. ומכל מקום כמעט כל הפוסקים סבורים, שאין העובר משתהה יותר מ"ב חודש³⁶.

הריון קצר יותר, אף בתחילת החודש השביעי, יכול להסתיים בלידת יילוד חי³⁷. בין הפוסקים, יש שדיווחו על לידת חי גם אחרי ששה חדשים³⁸, ואף חמישה חדשים³⁹.

משך ההריון בבעלי חיים שונים נמנה בתלמוד⁴⁰: תרנגולת עשרים ואחד יום⁴¹; כלב חמישים יום; חתול חמישים ושנים יום; חזיר ששים יום; שועל וכל מיני שרצים ששה חדשים; בהמה דקה טהורה

ה. אך ביוסף אומץ אבהע"ז סי' קד אות ג כתב, שאין לסמוך על דברי המאירי. [35] שו"ת הריב"ש סי' תמו. וראה עוד בפני"ק באר"כ בתובות סי' ל. [36] ראה באר"כ סי' ד סקמ"ג אות ד. [37] יולדת לשבעה יולדת למקוטעין (נידה ל"ח ב וש"נ). וראה בירושלמי נידה א ג; בראשית רבה כ יג – כל שהוא ב'הרבה' (רי"ב יום) הרי הוא ב'ארבה' (שהוא בר-קיימא). [38] שו"ת התשב"ץ ח"ב סי' קא-קב. [39] שו"ת מהר"ם מינץ סי' ו. וראה עוד בע' ילוד, בחלק המדעי. [40] בכורות ח א; בראשית רבה, כ ז. וראה ברמב"ן עה"ת בראשית ג יד. [41] משך זמן זה הוא לדגירה על הביצים, ולא להריון. וראה בשו"ת נובי"ת חיו"ד סי' כד. [42] ראה תוס' שם ד"ה הקוף. [43] ראה תוס' שם ד"ה הקוף. [44] וראה בתו"ש בראשית ג אות פח. וראה בס' המדע שבתורה, עמ' 70, שכתב שיש סוגי נחשים שהנקבה מאכסנת את שכבת הזרע שקלטה מהזכר משך כמה שנים, כאשר היא משתמשת בה להפרות קבוצות ביצים בזה אחר זה.

משתהה במעי אמו יותר משנים עשר חודש. וראה עוד באריכות באנציקלופדיה תלמודית, כרך כד, ע' יחס, עמ' קסג ואילך. וראה בספר Preuss J, *Biblical and Talmudic Medicine* (trans. F. Rosner), p. 384 הסברים שונים למשך הריון כה ארוך, ועל תפיסות רופאי יוון העתיקה. וראה לעיל ברקע המדעי, על האפשרויות הסטטיסטיות למשך הריון ארוך. וראה עוד בנידון במשל"מ אישות טו ד ד"ה ועוד; שו"ת רעק"א ח"א סי' קה; שו"ת נובי"ק חאבהע"ז סי' סט; שו"ת בנין ציון סי' כג; שו"ת יד אליהו סי' פב; שו"ת בית שלמה חאבהע"ז סי' טו; ספרו של צימלס, עמ' 60 ואילך; אוצה"פ סי' ד סקמ"ג אות א-ג; נשמת אברהם חאבהע"ז סי' ד סק"ב. וראה עוד בשו"ת מהרי"ק שורש קג, שיש להכשיר וולד שנולד לאחר הריון של י"א חודש. וראה עוד בפסד"ר, כרך ד, עמ' 367, ושם עמ' 372. [34] מאירי יבמות פ. ב. וכן כתב בשו"ת חת"ס חאבהע"ז ח"א סי' ה, שיתכן אף יותר מ"ב חודש, ומעשה שהיה כך היה. וראה עוד בשד"ח מערכת הטי"ת כלל

מוקדמות של הרחם ולידת פגים, לזיהומים שונים של העובר, לפקיעה מוקדמת של מי השפיר, לדימומים עקב פגיעה שיליתית ולמתח נפשי⁵². כיום סבורים מרבית החוקרים, כי לא הוכח נזק רפואי כלשהו לנשים מעוברות ו/או לעובר אם מדובר במהלך הריון תקין. אכן, אם מדובר בהריון מסוכן, כגון פקיעה מוקדמת של הקרומים, זיהום תוך-רחמי, סיפור מיילדותי קודם גרוע וכיו"ב, כי אז אין לקיים יחסי אישות בשלבים הבעייתיים של ההריון⁵². לעומת זאת, יש חוקרים הסבורים שטרם הוכרעה השאלה אם יש נזק כלשהו בקיום יחסי אישות בשלבים השונים של ההריון, ובעצם יש עדויות על נזקים מסויימים לעובר בגלל קיום יחסי אישות בהריון⁵³.

זמני התעברות — לעולם אין האשה מתעברת מביאה ראשונה⁵⁴.

נחלקן אמוראים מתי אשה מתעברת — סמוך לוסתה או סמוך לטבילה⁵⁵.

אשתו של דוד, אשר ילדה בהיותה בת שש שנים⁴⁵, ויוסטני בתו של אסוירוס בן אנטונינוס, שהרתה בהיותה בת שבע שנים⁴⁶. אך הריון בגיל צעיר נחשב כמסוכן לנערה, אשר בגללו הותר לקטנה לשמש במוך⁴⁷, ובדרך כלל סברו חז"ל, שאין אשה מתעברת בפחות מי"א שנה ויום אחד⁴⁸.

הריון בגיל מבוגר במיוחד מצויין במפורש אצל שרה, שילדה את יצחק בהיותה בת 90 שנה⁴⁹. על פי חז"ל ילדה יוכבד את משה בהיותה בת 130 שנה⁵⁰.

תשמיש בהריון — שלושה חדשים ראשונים תשמיש קשה לאשה וקשה לוולד, אמצעים — קשה לאשה ויפה לוולד, אחרונים — יפה לאשה ויפה לוולד, שמתוך כך נמצא הוולד זריז ומלובן⁵¹. מבחינה מדעית רווחו השערות שונות על נזקים שונים שעלולים להיגרם עקב קיום יחסי אישות בהריון, ודווקא בסופו. בין השאר שיערו חוקרים שונים שיחסים כאלו גורמים להתכווצויות

בראון, אסיא, מזה-מו, תשמ"ט, עמ' 83 ואילך. [53] ראה Editorial *Lancet* 1:374, 1984. וראה בנשמת אברהם חאבה"ע"ז סי' עו סק"א, שכתב שלא ידוע כיום ברפואה שום חילוק בין התשמיש בחדשי ההריון השונים, ולא ידוע על סכנת יתר או תחלואה עקב תשמיש בהריון, בין לעובר ובין לאם. אך כאמור דבר זה טרם הוכרע. וראה בספרו של פלדמן, עמ' 186, על ההיבטים הרפואיים בנידון. [54] בראשית רבה מה ה; שם נא יא. [55] סוטה כז א; נידה לא ב. וראה תוס' סוטה שם ד"ה אליבא ותוס' נידה י ב ד"ה דהויא, שהכוונה שברוב הפעמים מתעברת אשה סמוך לוסתה או סמוך לטבילה, אבל יתכן הריון גם בזמנים אחרים. וראה עוד בנידון בשו"ת כנסת

[45] סנהדרין טט ב. [46] נידה מה א. אמנם ראה שם, שעדותה זו היא שקר. [47] יבמות יב ב, לדעת רבי מאיר. וראה ע' מניעת הריון, הע' 225 ואילך. [48] נידה שם. [49] בראשית יז יז, שם כא ב. [50] ב"ב כג ב. וראה מחלוקת הא"ע בראשית מו כג ורמב"ן שם טו. [51] נידה לא א. וראה ברש"י סנהדרין ע ב ד"ה בר בטני, ובשו"ת הריב"ש סי' תמו. וראה בהג' היעב"ץ לנידה לא א, שהסביר השלבים השונים בכך שיש שינויים במיקום העובר. וראה בספרו של פרויס, בתרגום האנגלי של רוזנר, עמ' 385, ובספרו של פלדמן, עמ' 185-186, על דעות הקדמונים בעניין תשמיש בהריון. [52] ראה סיכום הדעות הרפואיות השונות במאמרם של ב. הרשקוביץ וא.

אין אשה קולטת זרע אלא אחר נידתה ובסמוך⁵⁶.

אין אשה מתעברת וחוזרת ומתעברת⁵⁷. יש שכתבו בכוננת חז"ל, שאין אשה חוזרת ומתעברת ילד חי, אבל יכולה להתעבר שנית ולגרום לעובר להיות סנדל⁵⁸; ויש שכתבו, שאמנם על פי רוב אינה חוזרת ומתעברת, אבל לעתים נדירות יכול לקרות כדבר הזה⁵⁹.

כל נשי דוד, כיוון שהתעברו שוב לא ראו פני המלך, פרט לבת-שבע בהריונה עם שלמה⁶⁰.

מאכלים בהריון — חז"ל מנו מאכלים רבים, שהם טובים או רעים למעוברת⁶¹.

ד. פרטי דינים

ענייני אורח חיים

יתפלל האדם שיהיו לו בנים מצליחים בתורה ושיהיה להם עושר כדי שלא יצטרכו לבריות, והתפילה שמתפלל קודם ההריון היא מועילה יותר מהתפילה שמתפלל אחר כך, מפני שבשעת ההריון גוזרים מה יהיה משפט הנער ומעשהו⁶².

שלושה ימים ראשונים להריון יבקש אדם רחמים שלא יסריח הזרע, משלושה ימים ועד ארבעים יבקש רחמים שיהא זכר, מארבעים יום ועד שלושה חדשים יבקש רחמים שלא יהא סנדל, משלושה חדשים ועד ששה יבקש רחמים שלא יהא נפל, מששה חדשים ועד תשעה יבקש רחמים שיצא בשלום⁶³. יש מי שכתב, שלא כל אחד צריך להתפלל שיהיו בניו זכרים, אלא שיהיה התינוק מאיזה מין שיהיה ובלבד שיהיה בריא, ואם יהיה בן, שיהיה תלמיד חכם, ואם תהיה בת, שתהא צנועה ויראת שמים⁶⁴.

בתפילת מוסף ליום-הכיפורים, בין

תפילה — קודם שתכנס האשה להריון

עיבורה — אריסטו ב-87,88 *De Generat*, iv, פליניוס ב-ii, vii *Historia Naturalis*. [58] תוס' יבמות יב ב ד"ה שמא תעשה. [59] גינת ורדים לר' אברהם בן מרדכי, ח"א גן המלך סי' קז; שו"ת התשב"ץ, חוט המשולש, ח"ד סי' מט. וראה עוד בחידושי הרשב"א והר"ן לנידה כו א; שיטמ"ק כתובות לט א; מאירי יבמות יב ב; ברכ"י אבהע"ז ד סק"ח. וראה עוד בספרו של פלדמן, עמ' 180 ואילך. [60] סנהדרין ע ב. [61] פסחים מב א; יומא מז א, וברשי" שם ד"ה איכא דאמרי; כתובות ס ב; תנחומא שמות יד; שמות רבה ב יג. וראה בס' שמירת הגוף והנפש סי' קמב, מה שכתב על מניעת מאכלים שונים בהריון. [62] תר"י על הרי"ף ברכות ד"ג ע"א בדפי הרי"ף ד"ה כל הנותן. [63] ברכות ס א. וראה טושו"ע או"ח רל א. [64] הגרש"ז אויערבאך, הובאו דבריו בס' ועלהו לא יבול, עמ'

יחזקאל סי' לג; שו"ת אבן השוהם סי' יד. והנה מבחינת הבנתנו הרפואית כיום מובנת מאד השיטה שהאשה מתעברת סמוך לטבילתה, שזו התקופה של הביוץ, אך לא מובנת השיטה סמוך לוסתה, שאז היא דווקא התקופה הבטוחה למניעת הריון, וי"ל. [56] ויקרא רבה יד ה. [57] נידה כז א. וראה עוד סוטה מב ב, ובתוס' שם ד"ה מאה, בעניין גלית. לפי הירושלמי יבמות ד ב, האשה חוזרת ומתעברת, אך גירסת הק"ע, שאינה חוזרת ומתעברת, וראה בפ"מ שם, ומבדיל הירושלמי שם, בין מצב שעוד לא נסרח הזרע, שהאשה מתעברת משני בני אדם כאחת, לבין מצב לאחר שנסרח הזרע, שאין האשה מתעברת משני בני אדם כאחת. וראה עוד בשיטת הירושלמי בספרו של ד. פלדמן, עמ' 183 הע' 42. ואגב, בין הקדמונים היתה מקובלת הסברה המוטעית, שאשה יכולה לחזור ולהתעבר בשעת

שאר הדברים שהתפלל כהן גדול בצאתו מקודש הקודשים: "שנה שלא תפיל אשה פרי בטנה"⁶⁵.

להימצא בקרבת בית החולים סמוך לשבת, כדי להימנע מנסיעה בשבת, אם יש קושי בדבר⁷².

שבת – יש מי שכתב באופן כללי, שסתם נשים מעוברות חולות הן⁶⁶.

מעוברת בתחילת הריונה, ואפילו בתוך ארבעים יום להריון, שהתחילה לדמם ויש חשש להפלה, מותר לחלל שבת ולהסיעה לבית חולים כדי למנוע ההפלה⁷³.

בעניין הגדרת מעוברת לדיני שבת ותעניות – יש מי שכתב, שהוא דווקא לאחר שלושה חדשים משהוכר עובר⁶⁷; ויש מי שכתב, שגם מתחילת ההריון דינה כמעוברת לנושאים אלו⁶⁸, וכל שהיא סובלת מהקאות, מיחושי ראש, חולשה וכיו"ב, דינה כמעוברת חולה.

יום-כיפורים ותשעה באב – במנהג כפרות בערב יום הכיפורים נהגו שאשה מעוברת תיקח תרנגול ותרנגולת, או תרנגול ושתי תרנגולות, כי מין העובר לא ידוע⁷⁴. יש מי שכתב, שאם נעשתה בדיקת על-שמע ועל פיה ידוע מין העובר, צריכה לקחת תרנגול או תרנגולת לפי מין העובר שנמצא⁷⁵; ויש מי שכתב, שגם אם בדיקת על-שמע הדגימה את מין העובר, עדיין צריכה לקחת תרנגולים משני המינים כנגד ספק מינו של העובר, ואין לסמוך על בדיקת העל-שמע שקבע את מין העובר⁷⁶.

המעוברת מותרת לקחת כל מיני תרופות בשבת, אם אמנם קיים חשש כלשהו לנזק לבריאותה של האשה או של העובר, אבל לא התירו לה תרופות אחרות, שהיא זקוקה להם בשל מיחוש אחר שיש לה, כגון כאב שיניים וכד⁶⁹.

מעוברת שהתאוותה למאכל ביום הכיפורים, מאכילים אותה, אלא שקודם לוחשים באוזנה שיום הכיפורים היום, ולפעמים מתיישבת דעתה בכך, אבל אם לא נתקררה דעתה מאכילים אותה עד שתתישב דעתה⁷⁷. יש מי שכתב, שכיום

מן הראוי לאשה, שהגיעה לחודש התשיעי להריונה, להזמין בכל ערב שבת כל הדברים הנצרכים לה, שמא תזדמן לידתה בשבת, ולא תצטרך לחלל שבת⁷⁰. וכן רצוי שתגלח השערות לפני שבת בחודש התשיעי⁷¹. אולם אין היא חייבת

מפורטת של ההכנות הנחוצות שתעשה מעוברת סמוך ללידתה בערב שבת. [71] שמירת שבת כהלכתה פל"ו הע' י. [72] שמירת שבת כהלכתה, פל"ו הע' יג, בשם החזו"א, ובשם הגרש"ז אויערבאך. [73] שו"ת תשובות והנהגות ח"ג סי' שנט. [74] רמ"א או"ח תרה א; מ"ב שם סק"ג. וראה ע' עָבָר, הע' 252-244. [75] שו"ת קנה בשם ח"ב סי' כ. [76] הגר"י ווייס, בשו"ת קנה בשם שם. [77] יומא פב א; רמב"ם שבת עשור ב ט; טושו"ע או"ח תריז ב;

פח-ט. [65] וראה בשו"ת יוסף אומץ רס"י יא. [66] רש"י עירובין ק ב ד"ה צער; רש"י יומא מז א ד"ה איכא. [67] מור וקציעה סי' תקנ; הגה' מהרש"ם או"ח סי' תריז; מועד לכל חי סי' ט אות יד. וראה להלן הע' 113 ואילך, בעניין נידה וקביעת ווסתות. [68] מ"ב סי' תריז סק"א, ושער הציון שם; מ"ב סי' תקנ סק"ג; יחזה דעת ח"א סי' לה. [69] שמירת שבת כהלכתה פל"ו ס"א. [70] מ"ב של סק"א, בשם ס' חסידים סי' תתנה. וראה בס' תורת היולדת פ"ב, רשימה

אין עושים לחישה זו, אלא מאכילים אותה מיד⁷⁸, אך דחו דבריו⁷⁹.

נחלקו הפוסקים בדין אשה מעוברת האומרת שצריכה לאכול, אם דווקא צריכה לומר שתסתכן, או די כשאומרת שאינה יכולה לסבול מחמת חולי⁸⁰.

מעוברות מתענות ומשלימות ביום הכיפורים ובתשעה באב⁸¹. ואמנם בדרך כלל אין נזק למעוברות בזמן צום, אם כי בשלבים המתקדמים של ההריון דווח על שינויים מטבוליים של רעב⁸². אכן, במחקר שבו נבדקו 13,000 תינוקות שנולדו לאמהות שצמו בשלבים שונים של ההריון, לא נמצאה כל השפעה שלילית על התינוקות⁸³. אמנם במחקרים אחדים הוכח, שהצום גורם להשראת לידה, כאשר נמצאה עליה מובהקת בשיעור הלידות ב-6 עד 24 שעות לאחר תום צום יום-הכיפורים⁸⁴, אלא שכל הדיווחים הללו מתייחסים ללידה במועד, ולפיכך אין בזה כדי לגרום נזק כלשהו לילודת או לוולד.

ואף שבזמנינו נוטים הרופאים לייעץ לנשים מעוברות שישתו ביום-הכיפורים, אין כל הוכחה שבאשה מעוברת שהיא בריאה, וההריון תקין, ואין סיפור קודם של הפלות עקב הצום, שעלול הצום לגרום לה נזק או להביא להפלה. ולכן גם בזמנינו נשאר דין תורה נכון, שמעוברת בריאה חייבת לצום ביום-הכיפורים, ואם החלו צירי לידה סדירים ביום-הכיפורים, חייבת לשתות, כדי שלא תיכנס ללידה במצב של חוסר נוזלים, ויתכן שבמקרה כזה צריכה לשתות כרגיל ולא לשיעורים⁸⁵. ומכל מקום, אם המעוברת חולה, אפילו במחלה שאין בה סכנה, אין לה להתענות בתשעה באב⁸⁶. וכיום מקובל אצל הרבה מורי הוראה להקל למעוברת שלא תתענה בתשעה באב, אפילו בגלל צער או חולשה⁸⁷.

מעוברת שמדממת ביום-הכיפורים, אפילו דימום קל, ובעיקר כאשר הדימום בחודשים הראשונים להריון, צריכה לשתות, ולעתים אף לאכול⁸⁸.

מ"ב שם סק"ב ובשער הציון סי' תריז סק"ג. וראה במ"ב שם סק"ד, אין מאכילים אותה בשיעורים. [78] שו"ת בשמים ראש סי' שנג. [79] מטה אפרים בקצה המטה שם סק"ג כתב, שח"ו לסמוך עליו להקל בזה. וראה עוד בכף החיים סק"ז, ובדעת תורה תריז ב. [80] ראה בהנהגות מיימוניות, שבינת העשור פ"ב, וברא"ש יומא פ"ח סי' יג, שהביאו מחלוקת הגאונים ור"ת בנידון. וראה עוד פרטים רבים בדיני לחישה למעוברת ביום-כיפור ודרך האכלתה בס' תורת היולדת פ"ג. [81] פסחים נד ב; תוספתא תענית סופ"ב; ירושלמי תענית א ה; רמב"ם תענית ה י; טוש"ע או"ח תקנד ה; שם תריז א; שו"ת רש"ל סי' נג. וראה שו"ת תשובות והנהגות ח"ב סי' רצב. [82] ראה A.H. Rashad, *BMJ* 304:521, 1992. [83] ראה J.H. Cross, et al,

Arch Dis Child 65:1053, 1990. [84] ראה א. כהן, הרפואה קב:306, 1982; א. ויזרי וחב', הרפואה קלב:745, 1997; M.B. Kaplan, et al, *JAMA* 250:1317, 1983. [85] הגרש"ז אויערבאך והגרי"י נויבירט, הובאו דבריהם בנשמת אברהם ח"ה חאו"ח סי' תריז סק"א. וראה עוד בע' יום הכפורים, חלק ד. [86] יחזה דעת ח"א סי' מב. וראה עוד במאמרו של הרב נא. רבינוביץ, תחומין, יז, תשנ"ז, עמ' 343 ואילך. [87] הליכות ביתה פכ"ה הע' ג, ושם בשם הגרש"ז אויערבאך שכן נהוג בא"י. וראה עוד בדעת הגרש"ז אויערבאך בס' הליכות שלמה ח"ב פ"ו ס"א ובהערות. וראה עוד תורת היולדת פמ"ח ס"ד ובהערות; שו"ת תשובות והנהגות ח"ב סי' רנג. [88] ס' שבת שבתן, סקי"ט. וראה בשעה"צ סי' תקנ סק"ב.

אשה שהרתה בהפרייה חוץ-גופית, שלדעת המומחים יש סיכון גבוה יותר להפלה בשבועות הראשונים של ההריון, צריכה לשתות לשיעורים בתקופה זו⁸⁹.

אם יש למעוברת בעיה רפואית, יש להתייעץ עם רופא שומר תורה, ואם אומר הרופא שצריכה לאכול, מאכילים אותה⁹⁰. ואם שאלו רופא החשוד לעבור על דברי תורה, ואמר הרופא שיש חשש סכנה, אם אין מי שחולק עליו, מאכילים אותה על פיו כדין ספק פיקוח נפש⁹¹.

בתעניות שמתענים בארץ ישראל על הגשמים, העוברות מתענות רק בשבע התעניות האמצעיות, אבל בשאר התעניות אינן מתענות⁹²; ויש הסבורים, שאסור להן להתענות בשאר התעניות⁹³.

בכל המקרים, שהמעוברת פטורה מן הצום, אין היא חייבת לפרוע את התענית לאחר מכן¹⁰⁰. ומכל מקום, כשאין היא צמה, אל לה להתענג בתפנוקים, אלא

תשעה באב שחל להיות בשבת ונדחה ליום ראשון – יש הסבורים, שהמעוברות פטורות⁹²; ויש הסבורים, שהן חייבות⁹³.

בשאר תעניות – יש הסבורים שהן

ומניקות שמתענות ברע הן עושות. ובתשובות המהרי"ל סי' מה – איני רשאי להחמיר על אשה שנתעברה להתענות, כי יש נשים שהן מפסידות ההריון. [97] מ"ב סי' תרפו סק"ד וסק"ה. וראה בביאוד"ל שם ד"ה מיהו, ובשו"ת מהרש"ם ח"ד סוסי' קב. וראה מחלוקת בנידון מחצית השקל על מג"א סי' תרפו סק"ה; אליה רבה סי' תרפו סק"ב, הסבורים שדווקא במצטערות פטורות, לעומת ישועות יעקב או"ח סי' תרפו; מ"ב שם סק"ד; כף החיים שם סק"א; ערוה"ש או"ח תרפו ד, שפוטרים גם אם אינן מצטערות. וראה בשו"ת נתיבות אדם סי' כא. [98] תענית יד א; טושו"ע או"ח תקעה ה. וראה רמב"ם תעניות ג ה, ובמגיד משנה שם. [99] שו"ת תשב"ץ ח"א סי' תכח; רמ"א או"ח תקעה ה. [100] שו"ת מהרש"ם ח"ד סוסי' קב; כף החיים תרפו סק"ב; ביאור הלכה סי' תקנ א ד"ה אין; יחודה דעת ח"א סי' לה. זאת בניגוד לדעת יחיד של האליה רבה סי' תקנ סק"א, שכתב שצריכות לפרוע לאחר מכן.

[89] הגרש"ז אויערבאך, שם. [90] ביאוד"ל סי' תריח ד"ה חולה. [91] הגר"ש אלישיב, הובאו דבריו בס' תורת היולדת פ"נ הע' א. וראה שם סי' – מחלות שונות של מעוברת, שאסורה לצום ביום-הכיפורים בגללן. [92] שו"ת שבות יעקב ח"ג סי' לו; שו"ת דברי מלביאל ח"ג סי' כו; שו"ת יביע אומר ח"ה חאו"ח סי' מ אות ה; יחודה דעת ח"ג סי' מ; מועדים וזמנים השלם ח"ז סי' רנד, ושו"ת תשובות והנהגות ח"ב סי' רנב-רנג. ועיי"ש שבמדינות שתשעה באב חל בחורף (כמו בדרום אפריקה), יש להן להשתדל לצום, כי היום קצר וקר; שו"ת אבן פנה ח"א סי' מח. וראה עוד בשו"ת עולת יצחק ח"א סי' סז, וח"ב סי' קכט. [93] שו"ת מהר"ש הלוי חאו"ח סי' ב; בית מאיר או"ח סי' תקנט. [94] מ"מ תעניות ה י; שו"ע או"ח תקנד ה. [95] ב"י או"ח תקנד בשם הגמ"י; רמ"א או"ח תקנד ה. [96] רבנו ירוחם, נתיב כז בשם הגאונים; יחודה דעת ח"א סי' לה. וראה ב"י או"ח סי' תקעה ד"ה ועוברות, שמביא בשם התשב"ץ (לפנינו לא נמצא) שעוברות

אוכלת ושותה כדי קיום הוולד¹⁰¹.

הנדרשת עד שתשיב נפשה¹⁰⁷.

ימי בין המצרים – מעוברת מותרת לאכול פרי חדש בשלושת השבועות שבין המצרים; ולעניין ברכת שהחיינו, יש מי שכתב שלא תברך¹⁰², ויש מי שכתב שתברך¹⁰³. וכן מותר לה לאכול בשר בשבוע שחל בו תשעה באב, אם מצטערת בהריונה¹⁰⁴.

מותר למעוברת לרחוץ במים חמים, בשבוע שחל בו תשעה באב¹⁰⁵.

ענייני יורה דעה

כשרות – אשה צריכה להיזהר ביותר, שלא תאכל מאכלות אסורים כשהיא מעוברת¹⁰⁶. אכן, מעוברת שנתאוותה לאכול מאכל מסויים, והיא מבקשת לאוכלו, או שניכר בפניה שהיא צריכה לאוכלו, נחשב הדבר לסכנה, ומאכילים אותה ממאכל זה, ואפילו אם הוא מאכל אסור, כגון בשר קודש או בשר חזיר. ומאכילים אותה קודם מן המרק או פחות מכשיעור, ואם לא נתיישרה דעתה מאכילים אותה מעצם האיסור ובכמות

נידה – מעוברת היא אחת מארבע נשים שהן בחזקת מסולקות דמים. על כן אף כשהגיע עת ווסתה בימי עיבורה ולא בדקה, טהורה היא, ואינה צריכה בדיקה, ומותרת לבעלה. ואין היא חוששת לווסת הראשון, אפילו היה לה ווסת קבוע, ואפילו שופעת ורואה דם, באותן עונות שהיא למודה לראות בהן, אינן נחשבות אלא כמקרה¹⁰⁸. יש מהראשונים הסבורים, שלכתחילה צריכה בדיקה בשעת ווסתה, גם בימי עיבורה, ורק בדיעבד אם לא בדקה טהורה¹⁰⁹; ויש הסבורים, שאף לכתחילה אינה צריכה בדיקה, ואפילו בשעת ווסתה מותרת לבעלה¹¹⁰; ויש המחלקים, שסמוך לווסתה מותרת אף לבעלה ללא בדיקה, אבל בשעת ווסתה ממש אסורה לשמש, אלא שאינה צריכה בדיקה אף לכתחילה¹¹¹, ומכל מקום חוששת לווסת שאינו קבוע¹¹².

מעוברת שדמיה מסולקים היא משיוודע עוברת¹¹³. ומצינו מספר סימנים וגדרים לידיעת העיבור: זמן שלושה חדשים¹¹⁴;

[101] ירושלמי תענית א ה; רמב"ם תעניות ג ה; שו"ע או"ח תקנ"ה. [102] ברכי יוסף או"ח סי' תקנ"א סק"ח; מ"ב תקנ"א סקצ"ט. [103] ילקוט יוסף, ממנהגי ימי בין המצרים, סי"ב. [104] ילקוט יוסף, מדיני ימי תשעה באב, סל"א. [105] שו"ת מהר"י ברונא סי' יב. הובאו דבריו בשכנה"ג או"ח סי' תקנ"א אות' כג-כד; ילקוט יוסף, מדיני ימי תשעה באב, סי"ח. וראה עוד בשבלי הלקט סי' רסד; שו"ת רב פעלים ח"ד סי' כט. [106] דרכי משה או"ח סי' תריז. [107] יומא פ"א א; רמב"ם מאכלות אסורות יד יד. וראה כריתות יג א ובתוס' שם ד"ה התירו,

בעניין אכילת תרומה. [108] נידה ט א; טושו"ע יו"ד קפ"ז, וקפ"ל. וראה בחכ"א כלל קיג ס"ב. [109] רמב"ן הל' נידה פ"ה הכ"ה; חידושי הר"ן נידה ט א, בדעת הראב"ד; מ"מ איסורי ביאה ט ד, בדעת הרמב"ם. [110] תוה"א בית ז שער ג; מ"מ שם, בשם קצת מפרשים; רא"ש נידה פ"א סי' ד; שו"ע יו"ד קפ"ז ז; שו"ת מהר"ם פאדווא סי' כה. [111] פרדס רימונים סי' קפ"ד, שפתי חכם סק"ב, בדעת הרא"ש. וראה באנציקלופדיה תלמודית, כרך יא, ע' וסת, אות יא. [112] טושו"ע יו"ד קפ"ל ג. [113] נידה ז ב. [114] נידה ח ב; ירושלמי

שעברו עליה שלוש עונות ולא ראתה¹¹⁵; שראשה כבד עליה, ואיבריה כבדים עליה¹¹⁶; שניכר העיבור כלפי חוץ¹¹⁷.
 והגדרה העיקרית של הכרת העובר לעניין סילוק דמים הוא שלושה חדשים, ולדעת רוב הפוסקים אין דין סילוק דמים קודם לכן, וזמן זה של שלושה חדשים הוא תנאי הכרחי¹¹⁸. אכן יש הסבורים, ששלושה חדשים הוא לאו דווקא, אלא הוא רק מחמת חיסרון הידיעה אם היא מעוברת, ולכן כשיודעים בדרכים אחרות שהיא מעוברת, הרי היא מסולקת דמים קודם לכן¹¹⁹. יש הסבורים, שגם בזמן הזה אין לשנות את זמן הכרת העובר לשלושה חדשים, אף על פי שהמציאות היא, שאין הנשים רואות דם מתחילת ההריון¹²⁰; ויש

ביחס לשילוב הגדרים והסימנים השונים – יש מהפוסקים שסוברים, שדי בהכרת עובר בשלושה חדשים, ואין צורך בהפסק שלוש עונות¹²²; ויש שפסקו שכל שלא הפסיקה שלוש עונות שלא ראתה, חוששת ליום ווסתה ואסורה לשמש, אלא שאינה צריכה בדיקה, ואם עברו עליה שלוש עונות שלא בדקה ולא ראתה, שוב אינה חוששת לראיה¹²³; יש מי שכתב, שסילוק דמים מתחיל באמת קודם לשלושה חדשים, אלא שאין בזה די לבטל

יבמות ד יא; ירושלמי נידה א ג; רמב"ם איסורי ביאה ט ד; שם מטמאי משכב ומושב ד א; טוש"ע יו"ד קפט לג; חכמת אדם קיב לט. וראה ירושלמי נידה שם, מחלוקת אם צריך ג' חדשים מלאים, או שמספיק רובו של ראשון ורובו של אחרון ואמצעי שלם, היינו ס"ב יום, וראה בשו"ת שבט הלוי, ח"ג סי' קיד, בהסבר המחלוקת. וראה עוד בעניין ג' חדשים בתויו"ט נידה א ה; משנה אחרונה, שם; הגה' הרש"ש, שם; שו"ת מחנה חיים ח"ג חיו"ד סי' לו. וראה עוד בעניין הכרת עובר במאירי יבמות מג א; רש"ש יבמות מב א; תו"ש בראשית לח אות צא. [115] נידה שם, לדעת ר' יוסי. ובשיטתו זו נחלקו הפוסקים, אם הכוונה לאחר הכרת עובר, או אף קודם שהוכר העובר – תוה"א בית ז שער ג; סד"ט חי' הלכות י ב; לחם ושמלה סי' קפט סקנ"ב; ערוך לנר נידה ז ב. [116] נידה ט א; חידושי הרשב"א נידה שם; מאירי נידה ח ב. [117] חזו"א יו"ד סי' קא סק"ב. [118] מעדני יו"ט על הרא"ש נידה פ"א סי' ג סק"ס; סדרי טהרה, סי' קצד סק"ז; שו"ת שערי צדק חיו"ד סי' קלז; שו"ת אבני צדק חיו"ד סי' עט; שו"ת שואל

ומשיב מהדו"ת ח"ג סי' פא; חזו"א יו"ד סי' קא סק"ב; שו"ת באר משה ח"א סי' מח, וח"ב סי' סח-סט; שיעורי שבט הלוי סי' קפד ס"ז אות א. [119] שו"ת תשורת שי מהדו"ת סי' קנו; שו"ת עבודת הגרשוני סי' כא. [120] שו"ת הב"ח סי' ק; תפארת ישראל לבעל הפלתי סי' קצד ס"ג; סדרי טהרה סי' קצד סק"ז; שו"ת רעק"א סי' קבח; שו"ת חת"ס חיו"ד סי' קסט; שו"ת שואל ומשיב מהדו"ת ח"ג סי' פא; ערוה"ש יו"ד קפט פב; שו"ת משנה הלכות ח"ה סי' קמח; שם, ח"י סי' קלז; שו"ת שבט הלוי, ח"ג סי' קיד; שם, ח"ד סי' צט אות ח. [121] שו"ת אגרות משה חאבה"ע"ז ח"ב סי' ד; שם חיו"ד ח"ג סי' נב אות א. וראה שם מה שהשיג על הנובי"ק חאבה"ע"ז סי' סט. ובשו"ת באר משה ח"א סי' מח וח"ב סי' סח-סט כתב, שמעיקר הדין ג' חדשים הוא דווקא, אלא שאם אומרים שנשתנו הטבעים בעניין זה, טרם החליט לעצמו אם לסמוך על כך. וראה עוד בע' השתנות הטבעים, הע' 40 ואילך. [122] תוה"א בית ז שער ג; מאירי נידה ח ב; טוש"ע יו"ד קפד ז, וקפט לג. [123] בעלי הנפש, שער הווסתות; מאירי נידה שם, בשם גדולי המפרשים, והוא

חזקת ווסתות, וצריך צירוף של ראשה ואיבריה כבדים עליה, שזה קורה רק לאחר שלושה חדשים¹²⁴; ויש מי שכתב, שהעיקר תלוי בהכרת העובר, ולא מועילים שלושה חדשים בלא הכרה, אלא שהכרה לפני שלושה חדשים גם כן איננה מועילה, אם יודעת האשה בבירור שהיא לפני שלושה חדשי הריון¹²⁵.

שמחמירים לחשוש אפילו לאחר שלושה חדשים לעונה בינונית, כווסת שאינו קבוע¹³⁰; ויש הסבורים, שאינה חוששת בפעם אחת לווסת שאינו קבוע¹³¹.

אשה שראתה דם שלוש פעמים מחמת תשמיש, אסורה לשמש עם בעלה, אלא תתגרש ותינשא לאחר¹³². ואם נתעברה בפעם השלישית — יש הסבורים, שמותרת לשמש בימי עיבורה, שכן אשה מסולקת דמים בימי עיבורה, ואינה חוששת לווסתה הקודם בימי עיבורה, אבל אם בתוך ימי עיבורה ראתה שלוש פעמים מחמת תשמיש, הרי זו חוששת כדין ווסת שאינו קבוע¹³³; ויש הסבורים, שבימי עיבורה חוששת גם לווסתה הקודמת¹³⁴.

יש מי שכתב, שכל הדיון הזה לא שייך אלא אם ראתה פעם בימי עיבורה, כי אם לא ראתה, לא שייך לחשוש, שהרי בזמן הזה כמעט שאין ווסת קבוע לחודש¹²⁶. בדיון היולדת לשבעה חדשים, האם גם במקרה זה הכרת העובר היא בג' חדשים כמו ברוב נשים, או פחות מזה — דנו בכך חז"ל והפוסקים¹²⁷.

מעוברת שראתה דם לכמה שבועות והפסיקה, והרופא מזהירה לא לעשות הרבה בדיקות, ולא לעשותן לעומק, יש להתייר שיספיקו רק שלוש בדיקות בעומק — בהפסק טהרה, ביום א', וביום ז', שבימים אלו תבדוק כרגיל בעומק,

מעוברת שראתה דם שלוש פעמים בימי עיבורה — יש הסבורים שקובעת ווסת¹²⁸; ויש הסבורים שאינה קובעת ווסת¹²⁹.

מעוברת שראתה דם פעם אחת — יש

בשם הרמב"ן. [129] בעלי הנפש, סוף שער ווסתות; תוה"א בית ז שער ג; טושו"ע יו"ד קפט לג. [130] סד"ט סי' קפט סקל"ז; שו"ע הרב סי' קפט סקקי"ג וסקקט"ו; חו"ד יו"ד קפט סקל"ז; הגרש"ז אויערבאך, הובאו דבריו בנשמת אברהם חו"ד סי' קפט סוסק"ג. וראה בפת"ש יו"ד קפט סקי"ד. [131] שו"ת נובי"ת חו"ד סי' צא. וראה בפרדס רימונים קפט, שפתי חכם סקי"ט. [132] נידה טה ב; רמב"ם איסורי ביאה ד כ; טושו"ע יו"ד קפט א. וראה עוד בע' נדה ובה, הע' 225 ואילך. [133] שו"ת נובי"ת חו"ד סי' צג וסי' צה. [134] חו"ד יו"ד קפט סקי"ג; פלתי שם סקי"ב. וראה עוד בשו"ת חת"ס חו"ד סי' קסד; פת"ש סי' קפט סקי"ה; דרכ"ת סי' קפט סקי"ט.

הראב"ד. [124] שו"ת חת"ס חו"ד סי' קסט. וראה בשו"ת שבט הלוי, ח"ג סי' קיד בהסבר שיטתו. [125] חו"א יו"ד סי' קא סקי"ב. [126] הגרי"י נויבירט, הובאו דבריו בנשמת אברהם חו"ד סי' קפט סוסק"ג. וכתב שם, דמאיזה יום תחשוש לווסת של עונה בינונית, שלא חוששים רק מראיה ולא מאי-ראיה, וצ"ע האריכות באחרונים בדבר שאין לו מציאות. [127] ראה יבמות מב א; סנהדרין נח ב; נידה ח ב ובמהרש"א שם. וראה עוד בשו"ת מחזה אברהם ח"ב חו"ד סי' כ, ובתו"ש בראשית לח אות צא. [128] רמב"ן, הל' נידה פ"ה הכ"ו; מ"מ איסורי ביאה ט ד, בדעת הרמב"ם; הרא"ה, בבדק הבית בית ז שער ג; טור יו"ד סי' קפט,

המעוברת מישראל, אסורה לאכול בתרומה מפני העובר, שכן העובר פוסל ולא מאכיל¹⁴⁰.

בת כהן שהיתה נשואה לישראל ומת בעלה, טובלת ואוכלת בתרומה לערב עד ארבעים יום, ואם הוכר עובר, הרי זו מקולקלת למפרע עד ארבעים יום, שכל ארבעים הימים אינו עובר, אלא מים בעולם הוא חשוב¹⁴⁰.

בת כהן שבא עליה ישראל שוטה, או שאנסה או שפיתה אותה, ונתעברה, אינה אוכלת מפני העובר¹⁴¹.

בת ישראל שניסת לכהן ומת, והניחה מעוברת, לא יאכלו עבדיה בתרומה, מפני חלקו של עובר¹⁴².

אבלות — מעוברת אין לה להתאבל, אם היא מצטערת הרבה¹⁴³.

כניסת אשת כהן מעוברת לבית חולים — המנהג הוא, שגם אשת כהן יכולה ללדת בבית חולים, אף על פי שיש חשש טומאת מת שם, ולמרות שאם ייוולד תינוק זכר, הרי הוא אסור בטומאה¹⁴⁴. הטעם

ובשאר הימים רק מעט לעומק¹³⁵.

מעוברת שראתה דם, והרופא מזהירה לא לעשות בדיקות, ולא לרחוץ במים חמים, אם הדם הוא רק כתמים, הרי שאם יש בו שיעור כגריס, ואם היה בהרגשה, ורב יגיד שהוא ממראות הטמאות, אז תעשה רק בדיקות הפסק טהרה, ביום א', וביום ז', ובהפסק טהרה תעשה רק בדיקה, לא מוך דחוק, ותרחץ במקלחת, והמקווה יהיה בפושרים¹³⁶.

אשה מעוברת שתבעה להינשא ונתפייסה, אף היא צריכה לישוב שבעה נקיים, מחשש לדם חימוד, אף על פי שהיא מסולקת דמים¹³⁷.

מעוברת שמצאה דם בשתן, ונקבע שסובלת מדלקת בדרכי השתן, הרי היא מותרת ללא בדיקה¹³⁸.

גירות — נכרית מעוברת שנתגיירה, אין הוולד צריך טבילה, שטבילת אמו עלתה לו¹³⁹.

תרומה — בת ישראל המעוברת מכהן, לא תאכל תרומה בשביל העובר; ובת כהן

ביום השמיני היא השלמת גיורו, וכן נפק"מ אם הוולד הוא נקבה, אם מותרת לכהן, עיי"ש. [140] יבמות טו ב; שם פז א; רמב"ם תרומות ח ב-ג. [141] יבמות טט ב; רמב"ם תרומות ח יד. [142] יבמות סז א; רמב"ם תרומות ח ד; טור י"ד שלא. וראה מחלוקת הרמב"ם והראב"ד שם, בדין עובר חלל. [143] שערים המצויינים בהלכה, סי' רד סקי"ג. [144] כנה"ג י"ד רסי' שעא; ברכ"י או"ח סי' שמג סק"ד; שו"ת נובי"ת חיו"ד סי' רז; שו"ת תורת חסד לובלין חאבהע"ז סי' ט אות ה; שו"ת בנין עולם חאבהע"ז סי' ה

[135] שו"ת אגרות משה חיו"ד ח"ג סי' נו אות ג. [136] שו"ת אגרות משה, שם, אות ב. [137] תורת השלמים י"ד סוסי' קצב. [138] שו"ת חשב האפוד ח"א סי' קכו. וכתב שם, שהסכים עמו הגאון מטשעבין. [139] יבמות עח א; רמב"ם איסורי ביאה יג ז; טושו"ע י"ד רסח ו. וראה באנציקלופדיה תלמודית, כרך ו, ע' גרות עמי' תלד. וראה עוד במאמר של הרב מ. בראלי, תחומין, כג, תשס"ג, עמ' 203 ואילך, אם העובר הוא ישראל גמור, ומילתו ביום השמיני היא מילת ישראל רגילה, או שהוא גר, ומילתו

יכולה להיכנס לאהל המת, ואף שבמצב זה אין עוד ספק-ספקא, מכל מקום הרי זו טהרה בלועה, ועוד שאין האשה מוזהרת מלטמא את העובר; אבל אם קרבו ימיה ללדת, אסורה להיכנס שם¹⁵³; יש מי שכתב, שדווקא אם הבדיקה מראה שמדובר בזכר, וגם שכבר נגמרה צורתו של העובר והוא בשל, אזי אסורה להיכנס לבית החולים, אבל אם טרם נגמרה צורתו — דינו כנקבה, מדין עובר ירך אמו¹⁵⁴; ויש מי שכתבו, שאין הדין משתנה גם אם אפשר לבדוק בסריקה על-שמעית, ואין להחשיב את בדיקת העל-שמע ככירור אמיתי בגלל טעויות שונות, ומכל מקום אם המעוברת מקפידה ללדת בבית חולים מסויים ועל ידי רופא מסויים, מותרת להיכנס לשם ללדת, גם אילו היינו

הוא מדין ספק-ספקא: שמא הוולד נקבה, ואם תמצא לומר זכר, שמא יהיה נפל¹⁴⁵, או מטעם שהיא טהרה בלועה שאינה נטמאת באהל¹⁴⁶, ויש מי שחולק¹⁴⁷. ומכל מקום אם שלמו חודשי עיבורה — יש מי שכתב, שתיזהר שלא להיכנס לאוהל המת¹⁴⁸, ויש מי שהתירו אפילו במצב זה¹⁴⁹. דין זה נכון בימינו ביחס לבתי חולים שאין בהם סידורים מתאימים למניעת טומאת מת בין כתליו¹⁵⁰.

מעוברת שנבדקה בבדיקת על-שמע¹⁵¹ ונמצא שהעובר הוא זכר — יש מי שכתבו, שאסור לה להיכנס לבית חולים שיש בו טומאת מת, כי במצב זה אין עוד ספק ספקא¹⁵²; יש מי שכתבו, שמכל מקום אם עדיין לא קרבו ימיה ללדת

שו"ת מחנה חיים ח"ג חיו"ד סי' מד; שו"ת אחיעזר ח"ג סי' סה; קובץ שיעורים ח"ב סי' מא; שו"ת הר צבי חיו"ד סי' רפא; הגרש"ז אויערבאך, הובאו דבריו בנשמת אברהם חיו"ד סי' שעא אות א; שו"ת שבט הלוי, ח"ב סי' רה; שו"ת חלקת יעקב ח"א סי' כח. [148] חידושים וביאורים מהלכות אבלות להגרא"ז מרגליות, הלכות אבלות סע' כא. וכתב שם שהוא חומר בעלמא, כי לא חוששים שתלד עכשיו; שו"ת מנחת שלמה ח"ב סי' צו אות כב. [149] רדב"ז ח"א סי' ר; נתיב חיים או"ח סי' שמג; חזון נחום אהלות ז' ה; קרן אורה יבמות קיד א; שו"ת בצל החכמה ח"ג סי' קב. [150] ראה ע' בית חולים הע' 44 ואילך. [151] ultra-sound. [152] סי' עיון ופשט להרב משה שטרנבוך, כתובות די"א ע"א; תורת היולדת, פני"ז הע' ב; שו"ת רבבות אפרים ח"ח סי' נג. [153] הגרי"ש אלישיב, הובאו דבריו במאמרו של הרב י.ש. כהן, עטרת שלמה, ח"ג עמ' רמב; הגרז"נ גולדברג, עטרת שלמה, ח"ג עמ' לג ואילך; שו"ת תשובות והנהגות ח"א סי' תרעט. [154] שו"ת תשובות והנהגות ח"ד סי' רסד.

אות כא; שו"ת יהודה יעלה אסאד חיו"ד סי' שנד; שו"ת חת"ס חיו"ד סי' שנד; שו"ת שבט הלוי ח"ב סי' רה; תורת היולדת מהדו"ב פ"ז ס"ד, ופני"ז ס"א; לויית חן סי' שמג אות קכו. וראה עוד בנידון בשו"ת חקרי לב חאו"ח סי' סח; שו"ת מהר"ץ חיות סי' נח; שו"ת פרי יצחק ח"ב סי' יג. [145] ראה רוקח סי' שסו. וראה מה שכתבו בשיטתו ובעניין הספק-ספיקא בש"ך יו"ד סי' שעא סק"א; מג"א סי' שמג סוסק"ב; שו"ת נובי"ת חיו"ד סי' רו; אבני מילואים סי' פב סק"א; נתיב חיים או"ח סי' שמג; שו"ת שאילת יעבץ ח"ב סי' קעז; שו"ת חת"ס חיו"ד סי' שנד; שו"ת מהר"ץ חיות סי' נח; פרמ"ג סי' שמג בא"א סק"ב; שו"ת בנין ציון החדשות סי' צו; מנ"ח מ' רסג, סוסק"ג; מ"ב סי' שמג סוסק"ג; לויית חן סי' שמג אות קכו. [146] מג"א שם. וראה מה שכתבו על זה באבני מילואים סי' פב סק"א, ובשו"ת מנחת שלמה ח"ב סי' צו אות כב. [147] שו"ת שאילת יעבץ ח"ב סי' קעז. וראה עוד בנידון בשו"ת נובי"ת חיו"ד סי' רו; שו"ת חת"ס חיו"ד שנד; שו"ת טוב טעם ודעת ח"א סי' רפז; שו"ת מהרי"א אסאד ח"א חיו"ד סי' שנד;

ענייני אבן העזר

תשמיש המיטה – הבעל חייב לקיים מצות עונה גם בימי עיבורה של אשתו¹⁵⁹.

בעצם השימוש עם מעוברת יש מצווה משום ושמח את אשתו, אם היא רוצה בכך¹⁶⁰.

מניעת הריון – מעוברת היא אחת משלוש נשים המשמשות במוך, שמא תעשה עוברה סנדל, היינו וולד שאין לו צורת פנים, דברי ר' מאיר, וחכמים אומרים שמשמשת והולכת כדרכה, ומן השמים ירחמו, משום שנאמר 'שומר פתאים ה'¹⁶¹.

ייחוד – איסור ייחוד קיים גם באשה מעוברת¹⁶².

מחשיבים את בדיקת העל-שמע ככירור אמיתי, כי הוא מצב של ספק פיקוח נפש¹⁵⁵. יש מי שכתבו, שאשת כהן מעוברת שאין בדעתה להיבדק בסריקת על-שמע, יכולה להימנע מהבדיקה כדי לא לדעת אם העובר הוא זכר, אבל אם חייבת להיבדק, אסור לה להימנע מהבדיקה כדי להשאיר את הספק¹⁵⁶; ויש מי שכתבו, שראוי לברר את מין העובר על ידי הבדיקה, גם אם במצב רגיל איננה מעוניינת לבצע בדיקה זו¹⁵⁷, וכשימצא שהעובר הוא זכר, צריכה להעדיף ללדת בבית חולים שיש בו מיעוט טומאת מת, כגון בית חולים המיוחד לילודות, או בית חולים המקפיד על טומאת כהן, ומפנה את הנפטרים מיד לביתן חייוני, או שאין חדר המתים שלו מחובר ליתר חלקי בית החולים¹⁵⁸.

מהגמ', לא הובא ברמב"ם, טור וש"ע, ורק הר"ף והרא"ש הביאו המחלוקת בסתם, בלי לפרש מחלוקתם ובלוי להכריע. בין הראשונים והאחרונים מצינו דיון בעצם המחלוקת, אם הכוונה למוך קודם תשמיש או אחר תשמיש, וכן אם הכוונה שר' מאיר מתיר שימוש במוך וחכמים אוסרים, או שר' מאיר מחייב מוך וחכמים סוברים שהוא רשות. להלכה נחלקו האחרונים בנידון וראה שיטותיהם באוצה"פ סי' כג סק"ז אות יא. ויש להעיר, שכבר דנו הראשונים בשאלה, שלפי חז"ל אין אשה חוזרת ומתעברת, ומדוע חששו כאן שיעשה סנדל, ותירצו באופנים שונים. וכן ראה ברמב"ם גירושין יא כה, שכתב הטעם שגזרו על מעוברת חברו, שמא יזיק הוולד בשעת תשמיש, וכבר הקשו עליו בכס"מ ובלח"מ שם, שאין זה כמסקנת הש"ס. אך מבחינה רפואית ידוע כיום, שאין חשש שייגרם נזק לעובר מחמת תשמיש, ולכאורה צריך לאסור שימוש במוך במעוברת. [162] מנחת שלמה סי' צא אות כא.

[155] שו"ת אבן ישראל ח"ח סי' עז; שו"ת שבט הלוי ח"ו סי' קעה. [156] הגר"ז גולדברג, שם; שו"ת אבן ישראל שם. וראה עוד בשו"ת שבט הקהתי, סי' שיז; תורת היולדת, מהדו"ב פנ"ז הע' ב. [157] שו"ת רבבות אפרים שם; הרב כהן, עטרת שלמה, שם. [158] הגר"ש אלישיב, הובאו דבריו על ידי הרב י. אפרתי במאמרו של א.ס. אברהם, מוריה, שנה כא, גיליון ה-ו, תשנ"ז, עמ' צג ואילך; שו"ת תשובות והנהגות ח"ד סי' רסא. [159] פסחים עב ב; בעלי הנפש להראב"ד; טור או"ח סי' רמ; מ"ב סי' רמ סק"ב. [160] סמ"ק מ"ע סי' רפה. וראה בספר D. Feldman, *Marital Relations, Birth Control and Abortion in Jewish Law*, pp. 180-187, על איסור ביאה במעוברת אצל הנוצרים וכיתות שונות בעבר. וראה בשו"ת ריב"ש סי' תמו, שהשווה דעת חז"ל המתירה ביאה במעוברת לדעות היוונים והערבים שאסרו זאת. [161] יבמות יב ב. שתי הנשים האחרות הן קטנה ומניקה. והנה דין ג' נשים, אף שמקורו

ייחוס – אשה מעוברת, שאין אנו יודעים ממי נתעברה, והיא אומרת שנבעלה על ידי אדם כשר, הרי היא נאמנת הן ביחס לעצמה, שהיא כשרה אף לכהונה¹⁶³, והן ביחס לבתה, ואפילו אם רוב פסולים הם אצל האשה¹⁶⁴.

נישואין – גזרו חכמים שלא ישא אדם, ולא יקדש, מעוברת חברו¹⁶⁵, והוא תקנת חכמים מפני סכנת הוולד¹⁶⁶. אם עבר ונשאה קודם הזמן, מנדים אותו, וכופים אותו להוציאה בגט, ואפילו הוא כהן שלא יוכל להחזירה, וצריך לתת לה כתובה אם תתבענה לה¹⁶⁷. נחלקו הפוסקים, אם נשא מעוברת חברו בשוגג, אם גם אז חלה הגזרה¹⁶⁸. מחלוקת האחרונים, אם גזרת מעוברת חברו חלה גם כאשר נתעברה מגוי¹⁶⁹. אם נאנסה אשתו תחתיו ונתעברה, לא חלה הגזרה, ומותרת לבעלה גם בימי עיבורה¹⁷⁰. יש מי שכתב, שגם אם אירס בהיתר ונמצאת מעוברת, מותר לו לשאתה לאשה¹⁷¹.

יבום וחליצה – כל יבמה צריכה להמתין שלושה חודשים ממימתת הבעל לפני שתתייבם, שמא מעוברת בעלה היא ואסורה בייבום¹⁷². דין זה חל גם במקרים שברור שאין היבמה מעוברת, כגון בתולה שנתאלמנה מן האירוסין, וכן קטנה, זקנה ועקרה¹⁷³.

מי שמת, והניח אשתו מעוברת וילדה, פוטר הוא מן החליצה ומן היבום, שהעובר נידון כוולד לפטרה מן הייבום¹⁷⁴.

הכונס את יבימתו ונמצאת מעוברת, אם ילדה וולד בן קיימא, חייבים היבם והיבמה בקרבן, שהרי בא על אשת אחיו שלא במקום מצווה¹⁷⁵; ואם הפילה לאחר שכנסה, או שלא שהה הוולד שלושים יום, חייב לחזור ולבוא עליה, ואינו יכול להוציאה בגט, כיוון שביאת מעוברת לא שמה ביאה¹⁷⁶.

הכונס את יבימתו ונמצאת מעוברת, לא

[163] כתובות יג א, מחלוקת; רמב"ם איסורי ביאה יח יג; טוש"ע אבהע"ז ו יז. [164] קידושין עד א; רמב"ם שם טו יא; טור אבהע"ז סי' ו. וראה רמ"א אבהע"ז ו יז. וראה באריכות בשיטות השונות בנידון באנציקלופדיה תלמודית, כרך כב, ע' יוחסין, עמ' ר ואילך, ועמ' ריט ואילך. [165] יבמות לו ב; סוטה כו א; רמב"ם גירושין יא כה; טוש"ע אבהע"ז יג יא. [166] ספרי דבי רב לר"ד פארו, על הספרי דברים יט יד. וראה באוצה"פ סי' יג סקע"א, מחלוקת אם הגזרה חלה גם באשה שהיא צמוקת שדיים. [167] יבמות מב א; רמב"ם גירושין יא כח; טוש"ע אבהע"ז יג יב. [168] ראה באוצה"פ סי' יג סקצ"ט. [169] שו"ת נובי"ת חאבהע"ז סי' לח; שו"ת רעק"א סי' צה. וראה בשד"ח מערכת חי"ת כלל סו, ובאוצה"פ סי' יג

סקע"ב אות ב. [170] חסד לאברהם מהדו"ת סי' יב; שמן רוקח ח"ג סי' כב; ישועות מלכו סי' קה; אבני מילואים אבהע"ז סי' יג סוסק"א. וראה עוד באוצה"פ סי' יג סקס"ח. [171] אור שמח, גירושין יא כו. וראה באוצה"פ שם. [172] יבמות מא א-ב; רמב"ם יבום א יט; טוש"ע אבהע"ז קסד א. וראה באנציקלופדיה תלמודית, כרך כא, ע' יבום, עמ' שנג, בגדי איסור זה. [173] יבמות שם, ורמב"ן, רשב"א וריטב"א שם; תוס' שם מא ב ד"ה הא; אור זרוע ח"א סי' תרלג; יש"ש יבמות פ"ד סי' כח. [174] יבמות לו א, ושם פז א; רמב"ם יבום א ה; טוש"ע אבהע"ז קנד ד. [175] יבמות לה ב, וברש"י שם. [176] יבמות לה ב-לו א, מחלוקת; רמב"ם יבום א כ; טוש"ע אבהע"ז קסד ג. וראה באנציקלופדיה תלמודית, שם, עמ' שנה-ז.

תינשא צרתה לשוק, שמא יהיה הוולד בן קיימא, ואין הוולד מתיר עד שיצא לאוויר העולם¹⁷⁷.

מעוברת¹⁸⁴, והיינו דווקא כשהוכר עוברת, ומכל מקום אם המעוברת רוצה בשבועה הברירה בידה¹⁸⁵.

הכונס את יבימתו נמצאת מעוברת והפילה, לכל הדעות אינם חייבים בקרבן¹⁷⁸; כינס את יבימתו ונמצאת מעוברת והפילה, רשאי לקיימה¹⁷⁹; הכונס את יבימתו ונמצאת מעוברת — יש אומרים, שבעודה מעוברת צריך לגרשה בגט¹⁸⁰, אך רוב הראשונים סוברים שאינו צריך לגרשה, אלא מפרישים אותם וממתינים, שאם תפיל יחזור ויקיים, ואם תלד וולד גמור — יוציאה¹⁸¹; נמצאת מעוברת וילדה וולד של קיימא, חייב להוציאה, ואינה צריכה ממנו גט¹⁸².

שכירות — השוכר את החמור להרכיב עליה אשה, מותר לו להרכיב כל אשה, ואפילו מעוברת¹⁸⁶.

עניינים עתידיים

טומאה — המעוברת היא מארבע הנשים שדיין שעתן, היינו שאם ראתה דם אינה מטמאה טהרות למפרע. ראתה דם ואחר כך הוכר עוברת, הרי זו מטמאה למפרע ככל הנשים¹⁸⁷. יש שפסקו, שמעוברת דיה שעתה רק בראיה ראשונה, אבל ראתה פעם שניה מטמאת למפרע ככל הנשים, ואם ראתה פעם ראשונה באונס, אף בראיה שניה דיה שעתה¹⁸⁸; ויש שפסקו, שמעוברת דיה שעתה כל ימי עיבורה¹⁸⁹.

החולץ למעוברת והפילה, צריכה חליצה מן האחים, שחליצת מעוברת אינה חליצה, ואף על פי כן פסולה לכהונה, והוא אסור בקרובותיה, והיא אסורה בקרוביו¹⁸³.

ענייני חושן משפט

ומכל מקום, אף שמעוברת דיה שעתה, ואינה מטמאה למפרע, צריכה שתבדוק עצמה תמיד, וכל אשה המרבה לבדוק משובחת¹⁹⁰.

שבועה — אין משביעים אשה כשהיא

וראה באנציקלופדיה תלמודית, כרך טו, ע' חליצה אות ה, ועמ' תתיא. [184] רמ"א חו"מ צו ו; שו"ת חת"ס חחו"מ סי' עז. אך בסמ"ע שם סק"כ השיג על הרמ"א. [185] כסף קדשים, חו"מ שם. [186] ב"מ עט ב; רמב"ם שכירות ד ה; טושו"ע חו"מ שח ב. [187] נידה ז א; רמב"ם איסורי ביאה ט ד; שם מטמאי משכב ומושב ד א. וראה הסבר העניין בחו"א יו"ד סי' קא סק"ג. [188] רמב"ם מטמאי משכב ומושב ד ה. [189] הראב"ד שם. והוא מחלוקת תנאים בנידה י ב. וראה בכס"מ שם. [190] נידה יא א; רמב"ם מטמאי משכב ומושב ד ו. וראה לעיל

[177] יבמות שם; ירושלמי יבמות ד א; רמב"ם שם כא; טושו"ע שם. [178] תוס' יבמות לו א ד"ה איגלאי; תוס' הרא"ש, רמב"ן, רשב"א, ריטב"א, מאירי שם. [179] יבמות לה ב, ושם לו ב, מחלוקת; רמב"ם שם כב; טושו"ע שם ה. [180] מאירי יבמות לו ב, דעה א. [181] רמב"ם וטושו"ע שם. וראה בשיטות הראשונים בנידון באנציקלופדיה תלמודית, שם, עמ' שסא-ג. [182] יבמות לה ב; רמב"ם שם; טושו"ע שם ו. וראה באנציקלופדיה תלמודית, שם, עמ' שסג. [183] יבמות לה ב; רמב"ם יבום א כ; טושו"ע אבהע"ז קסד ב; מ"מ, יבום שם.

שהתרופה תזיק לעובר, מכל מקום מותר לה לקחת את התרופה, ואינה צריכה להתחשב בעובר¹⁹⁹.

פרסום — יש מי שכתב, שלא לפרסם את דבר ההריון עד שתיכנס לחודש החמישי, אבל מותר להודיע לרופא ולקרובים מוקדם יותר כפי הצורך²⁰⁰.

הנהגות שונות — יש מי שהנהיג, שעם היוודע ההריון תנהג האשה לפי הוראות הרופאים בענייני אכילה ושתיה וכד'; יבדקו כל המוזוות בבית, ויחליפו את אלו שאינן כשרות; להפריש צדקה לקופת רמי מאיר בעל הנס לפני הדלקת נרות בערב שבת וערב יום-טוב; הבעל יאמר תהלים יום-יום, ולפני ברכת המפיל בקריאת שמע על המיטה יאמר פרק 'למנצח יענך וכו'; שישתדל בפתיחת הארון בימי הקריאה²⁰¹.

יש מי שכתב, שמותר לכרוך מעוברת במפה של ספר תורה לסגולה כדי שלא תפיל²⁰².

בדיקה רפואית — יש מי שכתב, שרצוי להימנע מבדיקות פנימיות על ידי הרופא, אלא אם יש בכך נחיצות ממשית, ובתנאי שלא לפגוע ברגשות הרופא²⁰².

מחלה ממארת — בדין אשה שבהריון

סוטה — מעוברת עצמו¹⁹¹, יש מי שפסק שמקנא לה ושותה מי המרים כמות שהיא, ואין ממתנינים לה עד שתלד¹⁹²; ויש שפסקו, שממתנינים לה עד שתלד, שאין הורגים את העובר¹⁹³.

מעוברת חברו, ממתנינים לה להשקותה מי המרים עד שתלד, שאינו רשאי לחבל וולד שאינו שלו¹⁹⁴.

עבר ונשא מעוברת חברו, יכול לקנא לה, ושותה מי המרים¹⁹⁵.

מיתת בית דין — מעוברת שנגזר דינה למיתה ויצאה ליהרג, אין ממתנינים לה עד שתלד, ומכים אותה כנגד בית ההריון, עד שימות הוולד תחילה¹⁹⁶.

ערכין — בשיעורי הערכין, דין המעוברת כדין אשה בת גילה, ואין מוסיפים עבור העובר¹⁹⁷.

יפת תואר — היתה השבויה מעוברת, הרי היא מותרת לו, ואין כאן דין של איסור מעוברת חברו¹⁹⁸.

שונות

תרופות — מעוברת שסובלת מכאבים חזקים, וזקוקה לתרופות, וקיים חשש

רמב"ם סנהדרין יב ד. [197] משך חכמה, ויקרא כו ד. [198] שו"ת רעק"א ח"א סי' צה. [199] תורת היולדת, פ"ס סי' א. [200] אדמו"רי חב"ד, שערי הלכה ומנהג, ח"ד סי' ח. [201] שו"ת טוטו"ד מהדו"ג ח"ב סי' מז. [202] שערי הלכה ומנהג, שם. וכתב שם, שאין זה מנהג חב"ד.

הע' 108 ואילך בדרך הבדיקה במעוברת. [191] סוטה כו א. [192] רמב"ם סוטה ב ז. [193] תוס' סוטה כו א ד"ה מעוברת. [194] משל"מ סוטה ב ז. וראה עוד בחזון יחזקאל תוספתא סוטה רפ"ה. [195] סוטה כד א; רמב"ם סוטה ב ט. וראה במשל"מ סוטה ב י, בדין כהן שנשא מעוברת חברו. [196] ערכין ז א;

שושבינות – המנהג הוא, שמעוברת לא תשמש כשושבינה לכלה²⁰⁸; יש אומרים, שמותר לה לשמש כשושבינה, כל עוד שאין הריונה ניכר²⁰⁹; ויש אומרים, שזה מנהג בטעות, כי רק בברית מילה המנהג כן, אך לא בשושבינות²¹⁰.

לווית המת ובית קברות – המנהג הוא שאשה מעוברת איננה הולכת ללווית המת²¹¹. וכן נוהגות נשים צדקניות, שלא לילך לבית הקברות בימי הריונם²¹².

מיעוט בין הפוסקים סבור, שיש לאסור על אשת כהן מעוברת להיכנס לאוהל המת ולבית הקברות, מדין טומאה בעובר, ובעיקר כשכלו כבר חודשי עיבורה²¹³.

קבורה – מעוברת שמתה, אומרים העולם שסכנה לקבורה כן, וצריכים להשתדל שתלד, ולכן אם אפשר לעשות על ידי השתדלות וסגולה מה טוב, אבל חלילה לקרוע את ביטנה ולהוציא את הוולד, אלא יקבורה כמות שהיא²¹⁴, ויש מקומות שאין חוששים כלל לקבורה עם

נתגלה בה מחלה ממארת – ראה ערך הפלה.

טבילה – יש נשים שנהגו לטבול במקווה טהרה לאחר כניסתה לחודש התשיעי²⁰².

זהירות מטומאה – תיזהר האשה בימי עיבורה שלא ללכת ולא להסתכל במקום עבירה, וכל שכן שתשמור עצמה מכל טינוף חטא²⁰³, ותהא נזהרת שלא להיכנס במקומות של טומאה, ובמקומות שיש בהם ריח רע²⁰⁴.

קוואטריין – נוהגים שאין ממנים אשה מעוברת להיות קוואטריין, היינו מי שמביאה את התינוק לצורך הברית לפתח בית הכנסת (או החדר) בו מלים אותו, ובעלה לוקח ממנה את התינוק ומביאו ליכסא של אליהו²⁰⁵, וגם אינה מסייעת כלל לשאת את התינוק לבית הכנסת²⁰⁶; ויש אומרים, שזה דווקא כשניכר שהיא מעוברת, אבל לפני כן מותר²⁰⁷.

ונוטה להתיר השושבינות. אך ראה בשערי הלכה ומנהג שם. [209] אות שלום, הוספות, רסה סקב"ד; שו"ת באר משה ח"ג סי' קפד. [210] שולחן העזר, הובא באוצה"פ סי' נה סקב"ב אות יד. [211] סי' יסודי שמחות עמ' 35, 10. [212] שו"ת מנחת יצחק ח"י סי' מ"ב אות ב'; סי' שמירת הגוף והנפש, סי' קמב הע' ד. וכתבו שם, שאין מקור למנהג זה אך למדו כן ממקורות שונים, עיי"ש. [213] רבי עזריה יהושע, הובאו דבריו בכנה"ג יו"ד רסי' שעא; שו"ת שאילת יעבץ ח"ב סי' קעז. [214] שו"ת השיב משה האו"ח סי' יג. וראה עוד בהג' יד שאול יו"ד שסג; שו"ת טוב טעם ודעת מהדו"ג ח"ב סי' רכג וסי' רמג; סוף סי' מעבר יבק; פת"ש יו"ד סי' שסד סק"ה;

[203] מעבר יבק, מאמר שפתי צדק פ"ה. [204] שבט מוסר פכ"ד. [205] מנהג הקוואטריין מובא במג"א סי' תקנא סק"ג, פרמ"ג ושע"ת שם; ערוה"ש יו"ד רסה לה. [206] זוכר הברית סי' יא אות יג; ברית אבות סי' ה אות כו. וראה בס' שמירת הגוף והנפש סי' קנב הע' א, ובס' שערי הלכה ומנהג ח"ג סי' צח, בטעם הדבר. [207] הסכמת הג' ר' חיים אלעזר שפירא ממונקאטש לס' זוכר הברית; שו"ת באר משה ח"ג סי' קפד. [208] ראה בס' שערי שמים סי' מח, בס' שמירת הגוף והנפש, סי' קסא ס"ה, ובנועם ח"ח עמ' רפג. וראה מה שכתב האדמו"ר מלובביץ ביגדיל תורה (תשמ"א) סי' קפא, בטעם המנהג. והוסיף שלא עלתה בידו לברר מנהג חב"ד בזה,

עוברת²¹⁵, אך יש שנוהגים לקבור נשים שמתו בלידתן בשורה מיוחדת²¹⁶.

איברים או רקמות ברי השתלה מתורם חי הם: דם ומוצרי, מוח עצם, כליה, חלקי כבד וחלקי ריאה⁴. יתר האיברים הינם ברי השתלה רק ממת, בין אם מדובר במוות מוחי או במוות לבבי.

השתלת זרע – ראה ערך זרע

השתלת אברים

א. הגדרת המושג

השתלת איברים היא טכנולוגיה רפואית חדישה של החלפת איברים, חלקי איברים, או רקמות, שהגיעו לאי-ספיקה סופנית – באיברים, חלקי איברים או רקמות תקינים. האיבר המושלם יכול להיות מאותו אדם לעצמו¹, מאדם אחד לאדם אחר², מבעל חיים לבן-אדם³, או איברים מלאכותיים. איברים מושלמים יכולים להיות שלמים (כגון כליה, לב, כבד, וכד'), או חלקיים (כגון שסתומי לב, עור, עצם, וכד').

איברים ורקמות טבעיים ברי-השתלה כיום הם: גפיים, דם וחלקי דם, כבד,

חלקי גוף מלאכותיים בשימוש כיום: מפרקים, שסתומי לב, תחליפי עור, תחליפי עצם, וכן כליה מלאכותית (דיאליזה), ומכונת לב-ריאות (לשימוש זמני בזמן ניתוח לב פתוח). לב מלאכותי נמצא בשלבי פיתוח ובשימוש מוגבל.

מבחינת השקפת ההלכה קיימות בעיות כלליות ועקרוניות המשותפות לכל האיברים המושלמים, ובעיות המיוחדות לאיברים מסוימים. בראשית החלק המדעי וההלכתי יבוא דיון כללי, ואחר כך יבוא דיונים מיוחדים לכל איבר, אך רק במה שמיוחד לו. האיברים המיוחדים יידונו לפי סדר א"ב בכל חלקי הערך.

להוציא כל עובר ממעוברת שמתה, על מנת להטבילו לנצרות לפני קבורתו – ראה J.H. Young, *The History of Caesarean Sections*, London, H.K. Lewis, 1944. ולפי זה לכאורה יש לאסור את המנהג להוציא עובר מת ממעוברת שמתה, מדין בחוקותיהם לא תלכו, וי"ל. וביחס לניתוח קיסרי במעוברת שמתה על מנת להוציא עובר חי – ראה ע' לדה, ברקע ההיסטורי, ובהע' 501 ואילך. [216] שו"ת דברי מלכיאל ח"ב סי' צד.

[1] autograft. [2] allograft. [3] xenograft. [4] בעניין השתלת שערות – ראה בשו"ת

שו"ת דברי חיים ח"ב סי' קלד; שו"ת ארי דבי עילאי סי' יט; שו"ת אבני נזר חיו"ד סי' תעב. וראה עוד בשו"ת מהרש"ם ח"ב סי' קנט. [215] שד"ח מערכת אבלות כלל קמא. וראה בשו"ת שמן רוקח ח"ב סי' יג; ערוה"ש או"ח של ח; בית מאיר יו"ד חסד ד; שו"ת רמ"ץ חיו"ד סי' פה; שד"ח פאת השדה מערכת אבלות סי' ד; שערם המצויינים בהלכה סי' קצו סק"ג – שפקקו במנהג זה, ולא ידעו טעמו לאשורו. יש להעיר, שניתוח קיסרי באשה מעוברת שמתה, על מנת להוציא את העובר ולקבורו בנפרד היה מנהג מקובל בתרבויות העתיקות. הנצרות דרשה